

ทฤษฎีการเกิดความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ Theory of Psychoanalytical Creativity

ปัญจนภา วรวิเศษชัย*

*สาขาวิชาจิตวิทยา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

*Corresponding author. Email : jaew_123@hotmail.com

บทคัดย่อ

นักจิตวิทยาได้มีการนำแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory) ของซิกมุนด์ فروยด์มาอธิบายการเกิดความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ด้วยกระบวนการทางจิตเกี่ยวกับการทำงานของจิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) ซึ่งอยู่ภายใต้สัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต (Life Instincts) และสัญชาตญาณแห่งความตาย (Death Instincts) จะปลดปล่อยพลังออกมาโดยเฉพาะพลังลิบิโด (Libido) ที่เกิดจากแรงขับทางเพศ (Sex Drive) จากสัญชาตญาณแห่งการมีชีวิตซึ่งไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคมจึงต้องปรับตัวด้วยการทดเทิด (Sublimation) เพื่อชดเชยความรู้สึกที่เก็บกดในจิตไร้สำนึกให้สังคมยอมรับได้จึงเกิดเป็นความคิดสร้างสรรค์

คำสำคัญ: การเกิดความคิดสร้างสรรค์ การทดเทิดกับความคิดสร้างสรรค์

Abstract

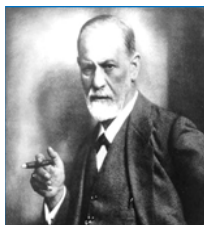
Psychologists have brought the approach about Psychoanalysis Theory founded by Sigmund Freud to explain the psychoanalytical creative thinking through psychic processes on the operation of unconscious mind which works under life instincts and death instincts. The unconscious mind will release boosters, particularly Libido which produces sex drive from life instincts, but it is not social demand. Therefore, the adaptation with sublimation is used to compensate the feeling that

is suppressed in unconscious mind so that the public would accept it, and it makes creative thinking.

Keywords: Creative Thinking, Sublimation

บทนำ

แนวคิดทฤษฎีการเกิดความคิดสร้างสรรค์มาจากนักจิตวิทยาหลายคนได้พยายามศึกษาค้นหาคำตอบว่า ความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรเป็นสาเหตุมีกลไกและส่วนประกอบอะไรบ้างและแต่ละส่วนนั้นทำหน้าที่อย่างไร ดังเช่น ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ ซึ่งทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่พยายามอธิบายการเกิดความคิดสร้างสรรค์ตามแนวทางของตนเองที่มีความแตกต่างกันไป การทำความเข้าใจการเกิดความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละแนวคิดจะได้รับความรู้และมีมุมมองกว้างมากขึ้นสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์แก่ผู้เรียนได้

ภาพที่ 1 ซิกมันด์ ฟรอยด์
ที่มา : ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2554 : 15

แนวคิดทั่วไปของทฤษฎีจิตวิเคราะห์

บุคคลสำคัญผู้นำแนวคิดนี้คือซิกมันด์ ฟรอยด์(Sigmund Freud)เป็นผู้ก่อกำเนิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis Theory) ได้กล่าวเอาไว้ว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์มีแรงจูงใจมาจากจิตไร้สำนึก (Unconscious Motivation) เป็นสาเหตุสำคัญของพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของมนุษย์และมีสัญชาตญาณติดตัวมาแต่กำเนิดซึ่งมักจะผลัดดันออกมาในรูปความฝัน การพูดพลั้งปาก หรืออาการผิดปกติทางด้านจิตใจในด้านต่าง ๆ เช่น โรคจิต และโรคประสาท เป็นต้น นอกจากนั้นยังได้ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับแรงขับทางสัญชาตญาณ (Instinctual Drive) และเป็นพลังงานที่สามารถเปลี่ยนแปลงเคลื่อนที่ได้ ด้วยเหตุนี้จิตไร้สำนึกจึงเป็นพลังงานรูปหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่งแต่จะแสดงออกมาในรูปแบบของสัญชาตญาณทางเพศ (Sexual Instinct) ซึ่งไม่ได้หมายถึงความต้องการทางเพศ (วิจิตพาณี เจริญขวัญ, 2552: 62-63) ด้วยเหตุนี้การทำงานของจิตไร้สำนึกจะทำให้เกิดการกระตุ้นบุคคลแสดงออกไปตามความพึงพอใจของตน จิตไร้สำนึกจึงเป็นบ่อเกิดที่ยิ่ง

ใหญ่ของพลังที่จะกำเนิดและกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ การทำงานของจิตไร้สำนึกใช้กระบวนการปฐมภูมิ (Primary Process) เป็นกระบวนการคิดที่ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล จึงเป็นการคิดแบบเด็กทารกไม่คำนึงถึงเวลา สถานที่ และความเป็นจริง แสดงออกเพื่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุดตามหลักการแสวงหาความสุข (Pleasure Principle) ตัวอย่างกระบวนการคิดแบบนี้ เช่น ความฝัน การนอนละเมอ และการเปลือยปลุก เป็นต้น การแสดงออกเช่นนี้ย่อมทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ไม่เป็นที่ยอมรับได้ จึงต้องอาศัยกระบวนการทุติยภูมิ (Secondary Process) เป็นกระบวนการคิดในระดับจิตสำนึก (Conscious) และระดับจิตกึ่งสำนึก (Preconscious) เป็นกระบวนการคิดที่เราใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ภายใต้หลักความเป็นจริง (Reality Principle) ยึดความถูกต้องเป็นเหตุเป็นผล (ณรงค์ฤทธิ์ สุริยะ, 2549: 14-15) นอกจากนี้ฟรอยด์ (Freud) ยังได้วิเคราะห์โครงสร้างของบุคลิกภาพภายใต้การทำงานของจิตมนุษย์ 3 ส่วน ที่เรียกว่า อิด (Id) อีโก้ (Ego) ซุปเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งมีลักษณะดังนี้ (William, 2014: 1-3)

1. อิด (Id) เป็นส่วนประกอบพื้นฐานที่ติดตัวมากำเนิด และอยู่ภายใต้จิตไร้สำนึก (Unconscious) และไม่ได้มีการติดต่อกับโลกความเป็นจริง จึงเป็นส่วนที่ไม่มีเหตุผล (Irrational) ทำงานตอบสนองสัญชาตญาณตามหลักความพอใจ (Pleasure Principle) เท่านั้น

2. อีโก้ (Ego) เป็นส่วนที่พัฒนามาจากอิดเนื่องจากตั้งแต่วัยทารกมนุษย์เริ่มตระหนักว่าไม่สามารถทำอะไรได้ตามความพอใจได้ทุกอย่างในโลกแห่งความเป็นจริง อีโก้จึงต้องมีหน้าที่รับรู้และตอบสนองตามความเป็นจริงที่ได้รับจากโลกภายนอก โดยมีการตอบสนองหรือแสดงออกที่เหมาะสมตามสภาพความเป็นจริงที่เราเป็นอยู่ ด้วยเหตุนี้ระบบการทำงานของอีโก้จึงอยู่ในกระบวนการขั้นทุติย

3. ซุปเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นตัวแทนภายในของมโนธรรม คุณธรรมและความคิดของสังคม ซุปเปอร์อีโก้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของมโนธรรม (Conscience) เป็นผลมาจากค่านิยมที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้ลูกว่าสิ่งใดดีควรประพฤติปฏิบัติหรือไม่อย่างไร และส่วนของอุดมคติของอีโก้ (Ego-Ideal) พัฒนามาจากการเอาแบบอย่าง (Identification) จากบุคคลที่เคารพรักเช่น พ่อแม่และบุคคลใกล้ชิดทำให้เด็กรับรู้ว่าทำสิ่งใดควรประพฤติปฏิบัติ

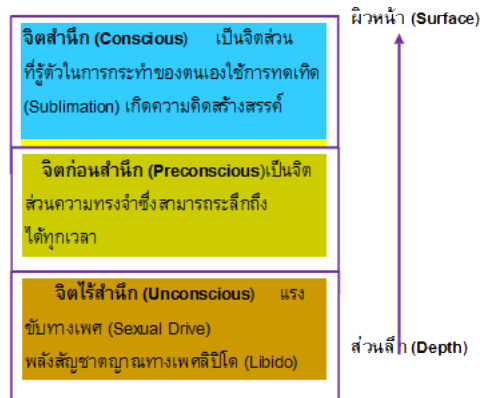
จะเห็นได้ว่าแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์เน้นความสำคัญในเรื่องจิตไร้สำนึกซึ่งเชื่อว่าเป็นเหตุจูงใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมแทบทุกอย่างจะเห็นได้ว่าการทำงานของจิตทั้ง 3 ระดับ และฟรอยด์ เป็นคนแรกที่ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับแรงผลักดันจิตไร้สำนึก (Unconscious Drive) หรือแรงจูงใจไร้สำนึก (Unconscious Motivation) ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของมนุษย์และมีสัญชาตญาณติดตัวมาแต่กำเนิด

การเกิดความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์

ฟรอยด์ กล่าวว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณพื้นฐานที่สำคัญ คือ สัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต (Life Instincts) เป็นแรงขับทางเพศ (Sexual Drive) หรือความรัก (Eros)

เป็นพลังชีวิตซึ่งมีค่าที่เรียกพลังการแสดงออกนี้ว่า ลิบิโด (Libido) และสัญชาตญาณแห่งความตาย (Death Instincts) เป็นแรงขับทางการก้าวร้าว (Aggression) ความพินาศหรือความตาย (Thanatos) สำหรับแรงขับของความก้าวร้าวไม่มีค่าเฉพาะเรียก ในส่วนของลิบิโด (Libido) ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และมีภาวะของการเพิ่มขึ้นของความตึงเครียด และในส่วนแรงขับความก้าวร้าว (Thanatos) มีการเคลื่อนไหวสู่สภาวะสมดุล มีการกำจัดของความตึงเครียดทั้งหมด ด้วยเหตุนี้มนุษย์ทุกคนจะถูกกระตุ้นให้ขับเคลื่อนเพื่อเกิดสมดุลของพลังทั้งสองแรง ขั้วพื้นฐานทั้งสองมีจุดเริ่มต้นจากโครงสร้างบุคลิกภาพส่วนที่เรียกว่า อิด ซึ่งอยู่ในจิตไร้สำนึก แต่ถูกควบคุมด้วย อีโก้ (Ego) ทำงานภายใต้จิตสำนึก (Conscious) ด้วยการใช้กลวิธีทางป้องกันตนเองที่เรียกว่า การทดเทิด (Sublimation) เพื่อแสดงออกให้สังคมยอมรับได้ ผู้เขียนสรุปไว้ ดังภาพที่ 2 ระดับจิตมนุษย์ของฟรอยด์

สิ่งแวดล้อมภายนอก

ภาพที่ 2 ระดับจิตมนุษย์ของฟรอยด์

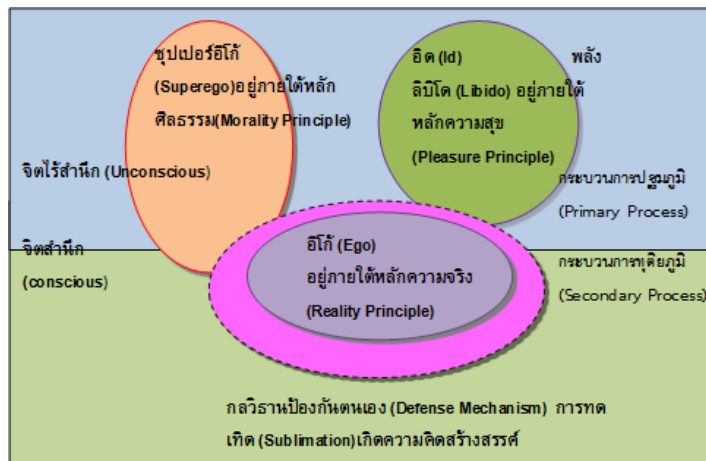
จากภาพที่ 2 ระดับจิตมนุษย์ของฟรอยด์ จะเห็นได้ว่า การทดเทิด (Sublimation) จะเป็นการใช้กลไกป้องกันตนเอง เพื่อชดเชยความรู้สึกที่เก็บกดในจิตไร้สำนึกที่แสดงออกมาไม่ได้ ศิลปินจึงใช้งานศิลปะเป็นกลไกป้องกันตนเอง การสร้างงานศิลปะเป็นการทำตามที่ใจตนเองปรารถนาแต่อยู่ภายใต้หลักการความเป็นจริงหรือข้อห้ามตามกฎหมายของศีลธรรมอันดี ศิลปะจึงเป็นการแสดงออกเพื่อจัดการกับแรงกดดันภายในจิตต่าง ๆ เพื่อทำงานตามจินตนาการด้วยการทดเทิดซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่สังคมยอมรับ จากความฝันและการจินตนาการสามารถนำสู่สาธารณะให้ได้ชื่นชมกัน

การทดเทิดกับความคิดสร้างสรรค์

จากการศึกษาของฟรอยด์ (Freud) เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ได้ให้ข้อคิดที่ว่า ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากการใช้กลวิธีในการป้องกันตนเอง (Defense Mechanism) ในส่วนของโครงสร้างบุคลิกภาพอีโก้ (Ego) ที่คอยควบคุมและปรับให้แรงขับทางเพศ คือ

ลิบิโด (Libido) แสดงออกด้วยการปรับตัวแบบการทดแทน ซึ่งการปรับตัวในลักษณะนี้เป็นการใช้กระบวนการพุทธิภูมิในระดับจิตสำนึก (Conscious) ยึดความถูกต้อง (Reality) ของบุคคลเพื่อทดแทนแรงขับทางเพศ (Sexual Drive) และความปรารถนาที่จะมีความสุข (Pleasure) ในระดับจิตไร้สำนึกทำงานในขั้นปฐมภูมิ (Primary Process) จะอยู่เบื้องหลังความฝันและการจินตนาการของมนุษย์เช่นเดียวกับซิลวานโน (Silvano, 2007: ออนไลน์) มีความเห็นสอดคล้องกับฟรอยด์ (Freud) ว่า กระบวนการความคิดสร้างสรรค์จะเกี่ยวข้องกับการรวมตัวกันระหว่างกระบวนการปฐมและกระบวนการพุทธิภูมิ เพื่อสังเคราะห์สิ่งมีชีวิตจรรย และเขาเสริมว่ากระบวนการสหัชญาณ (Intuitive Processes) เป็นการหยั่งรู้โดยสัญชาตญาณเปรียบได้กับกระบวนการปฐมภูมิ และกระบวนการทางปัญญา (Intellectual Process) เปรียบได้กับกระบวนการพุทธิภูมิ

นอกจากนี้แรงจูงใจของมนุษย์ทุกคนมีเป้าหมายอยู่ที่การเพิ่มความพึงพอใจของความต้องการตามสัญชาตญาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการทางเพศและความก้าวร้าว แต่การปรับตัวด้วยการทดแทน จะเป็นการเปลี่ยนแปลงของแรงขับที่ไม่พึงประสงค์หรือไม่เหมาะสมไปสู่กิจกรรมที่มีประโยชน์ในรูปแบบของกลวิธานการป้องกันตนเองเพื่อเบี่ยงเบนพลังงานจากการแสวงหาความสุขที่ไม่สามารถบรรลุได้หรือถูกห้ามเพราะความไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมให้ได้รับการยอมรับจากสังคม ด้วยเหตุนี้คุณสมบัติของการทดแทน จากจิตสำนึกจึงเป็นกลไกการเกิดของความคิดสร้างสรรค์ ผู้เขียนสรุปไว้ดังภาพที่ 3 การทดแทนกับความคิดสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 การทดแทนกับความคิดสร้างสรรค์

จากภาพที่ 3 การทดแทนกับความคิดสร้างสรรค์จะเห็นได้ว่าแรงขับทางเพศของพลังลิบิโด (Libido) ทำงานภายใต้หลักความสุข (Pleasure Principle) ผ่านกระบวนการปฐมภูมิ (Primary Process) นับเป็นบ่อเกิดของความคิดสร้างสรรค์เพราะพฤติกรรมที่ผ่าน

กระบวนการนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมจึงต้องอาศัยกระบวนการทฤษฎี เพื่อเปลี่ยนพลัง libido ให้สอดคล้องตามวัฒนธรรมที่ติงามของสังคมด้วยรูปแบบการทดเทิดทำให้บุคคลสามารถแสดงความรู้สึกของความต้องการทางเพศออกมาในรูปผลงานทางศิลปะวรรณกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ดังเช่น ศิลปินจะใช้การทดเทิดเป็นกลไกป้องกันตนเองเพื่อชดเชยความรู้สึกที่เก็บกดในจิตไร้สำนึกที่แสดงออกมาไม่ได้ การสร้างงานศิลปะจึงเป็นการทำตามที่ใจตนเองปรารถนาแต่อยู่ภายใต้หลักการความเป็นจริงหรือข้อห้ามตามกฎหมายของศีลธรรมอันดี งานศิลปะจึงเป็นการแสดงออกเพื่อจัดการกับแรงกดดันภายในจิตต่าง ๆ ได้ทำงานตามจินตนาการด้วยการทดเทิดซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่สังคมยอมรับเพื่อนำความฝันและการจินตนาการออกสู่สาธารณะให้ได้ชื่นชมกัน

รูปแบบลิบิโดกับความคิดสร้างสรรค์

ฟรอยด์ ยอมรับว่า จากประสบการณ์รักษาคนไข้ทางคลินิกของเขาทำให้เห็นความสำคัญของเรื่องเพศเพิ่มมากขึ้น เพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการแสดงออกทางบุคลิกภาพของมนุษย์ ลิบิโดมีอยู่ 3 ชนิด มีแหล่งกำเนิดต่างกันและมีชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้ (James and Rudolph, 1962: 593; วณิช สุธารัตน์, 2547: 186-188)

1. ลิบิโดแห่งความรัก (Erotic Type)

ลิบิโดชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดมาจากอิต ซึ่งเป็นส่วนที่ค่อนข้างใหญ่ที่สุดของลิบิโด (Libido) จะแสดงออกทางความรักเป็นสิ่งสำคัญ เป็นพลังผลักดันทำให้บุคคลสนใจแต่เฉพาะเรื่องความรัก และอยากให้ผู้อื่นรักตนเอง กลัวการสูญเสียความรัก ดังนั้นการแสดงออกในเรื่องของความรักและความต้องการทางเพศจึงมักจะค่อนข้างรุนแรงปราศจากความยับยั้งชั่งใจ จนบางครั้งเป็นความก้าวร้าว (Aggressive)

2. ลิบิโดแห่งความหลงใหล (Obsessional Type)

ลิบิโดชนิดนี้มีกำเนิดมาจากซูเปอร์อีโก้ ที่แยกจากอีโก้เพราะถูกกดดัน ลักษณะของผู้มีลิบิโดชนิดนี้เด่นจะมีจิตสำนึกหวาดกลัวที่จะสูญเสียความรักจึงแสดงออกด้วยการพึ่งพาสิ่งภายนอก ทำให้มีความศรัทธา เลื่อมใส หลงใหลในสิ่งต่าง ๆ แต่มีความเชื่อมั่นในตนเองค่อนข้างมาก ซึ่งอาจจะกลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นและหลงใหลในเรื่องบางเรื่องอย่างรุนแรงบุคคลพวกนี้จะรู้สึกหวั่นไหวต่อเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าการกลัวว่าใครจะรักหรือไม่รัก อย่างไรก็ตามลิบิโดชนิดนี้มีพลังผลักดันทางเพศซึ่งอยู่เบื้องหลัง

3. ลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Narcissistic Type)

ลิบิโดชนิดนี้มีแหล่งกำเนิดส่วนใหญ่มาจากอีโก้ (Ego) เป็นประสบการณ์ทางอารมณ์ของบุคคลเพื่อเอาชนะอุปสรรคที่มากกระทบ ด้วยความมุ่งมั่นปกป้องรักษาตนเองเพื่อรักษาจิตไร้สำนึกให้คงเดิม ทำให้บุคคลเห็นแก่ตนเอง มีความกระตือรือร้น ก้าวร้าว และมีลักษณะเป็นผู้นำ ดังนั้นการแสดงออกทั้งหลายตามที่กล่าวมาจึงจัดอยู่ในระดับที่

สังคมสามารถยอมรับได้

รูปแบบของลิบิโดที่กล่าวมาทั้ง 3 ชนิดอาจผสมผสานกันได้ ถ้าลิบิโดสองชนิดสามารถรวมกันเรียกว่าลิบิโดชนิดผสม (Mixed Type) ได้แก่ 1) การผสมผสานของลิบิโดแห่งความรักกับลิบิโดแห่งความหลงใหล (Erotic-Obsessional) 2) การผสมผสานลิบิโดแห่งความหลงรักตนเองกับลิบิโดแห่งความหลงใหล (Narcissistic-Obsessional) และ 3) การผสมผสานลิบิโดแห่งความรักกับลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Erotic-Narcissistic) การผสมผสานของลิบิโดที่มีความสำคัญ คือ ลิบิโดแห่งความรักกับลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Erotic-Narcissistic) เป็นรูปแบบที่มีคุณค่ามากที่สุดเพราะเชื่อมโยงระหว่างคุณธรรมจริยธรรมกับสังคมอย่างสร้างสรรค์ก่อให้เกิดผลงานทั้งทางศิลปะ วิทยาศาสตร์ และสิ่งประดิษฐ์ที่มีคุณค่าต่อมวลมนุษยชาติ ดังนั้นลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Narcissistic Type) ซึ่งมีตำแหน่งอยู่ในส่วนจิตสำนึก (Conscious) จึงเป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดสร้างสรรค์เพราะลิบิโดชนิดนี้สามารถที่จะรวมกับลิบิโดที่อยู่ในจิตใต้สำนึก (Conscious) ด้วยกัน คือลิบิโดแห่งความหลงใหล (Obsessional Type) ขณะเดียวกันก็สามารถจะเปลี่ยนรูปมาจากลิบิโดที่มาจากจิตไร้สำนึก คือ ลิบิโดแห่งความรัก (Erotic type) ก็ได้ แต่ไม่ว่าจะเกิดการรวมกันหรือเกิดการเปลี่ยนรูปก็ตามต้องเป็น การใช้กลวิธานป้องกันตนเอง คือ การทดเทิด เท่านั้น ผลที่เกิดขึ้นคือ ความคิดสร้างสรรค์ซึ่งแสดงออกมาในรูปที่มีประโยชน์ มีคุณค่าสร้างสรรค์สังคม (วนิช สุรารัตน์, 2547 : 188-189) ผู้เขียนได้สร้างกรอบของการผสมผสานลิบิโด ดังภาพที่ 4 การผสมผสานลิบิโด

ภาพที่ 4 การผสมผสานลิบิโด

จากภาพที่ 4 การผสมผสานลิบิโด (Libido) จะเห็นได้ว่าต้นกำเนิดของความคิดสร้างสรรค์ตามแนวความคิดการเกิดความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์ คือ เกิดจากการผสมผสานของลิบิโดแห่งความศรัทธาหลงใหล (Obsessional Type) กับลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Narcissistic Type) และความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปของลิบิโดแห่งความรัก (Erotic Type) ที่เกิดจากความต้องการทางเพศไปเป็นลิบิโดแห่งความหลงรักตนเอง (Narcissistic Type)

กรณีตัวอย่างบุคคลสำคัญที่เกิดความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์

ฟรอยด์ (Freud) ได้กล่าวว่าผลงานของศิลปินที่ยิ่งใหญ่ทุกคนล้วนเกิดจากกลไกทางจิตในระดับจิตไร้สำนึกที่นำเสนอออกมาเป็นผลงานสร้างสรรค์ทั้งดงาม เขาได้เสนอกรณีศึกษาศิลปินชื่อดังเจ้าของผลงานภาพวาด “โมนาลิซ่า” คือ ลีโอนาโด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci) ซึ่งเป็นศิลปินวาดภาพ นักประดิษฐ์ และนักวิทยาศาสตร์ที่มีชีวิตอยู่ในยุคเรอเนสซองซ์ (Renaissance) ช่วง ค.ศ. 1452-1519

ภาพที่ 5 ลีโอนาโด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci)
ที่มา : Wikipedia, 2017 : online

ฟรอยด์ได้เขียนเรื่องน่าประทับใจเกี่ยวกับดา วินชี ในปี ค.ศ. 1910 ในชื่อว่า “ลีโอนาโด ดา วินชี : ความทรงจำในวัยเด็ก” (Leonardo da Vinci and A Memory of His Childhood) งานเขียนของฟรอยด์เป็นที่น่าทึ่งเพราะเป็นการวิเคราะห์ศิลปินในยุคเรอเนสซองซ์ของงานนี้ด้วยทฤษฎีทางจิตวิทยาเป็นคนแรกด้วยการเชื่อมโยงระหว่างจิตใจภายในของดา วินชี กับบทบาทความเป็นศิลปินของเขาจากภาพวาดโมนาลิซ่า (Monna Lisa) และภาพวาดเซนต์แอนน์และมาดอนนามกับเด็ก (Sant'Anna and the Madonna with the Child) เพื่อเป็นการวิเคราะห์ชีวิตในวัยเด็กของดา วินชี และจากการศึกษาชีวิตในวัยเด็กของดา วินชี เขาเป็นลูกนอกสมรสที่มีความทรงจำในวัยเด็กที่มีแต่ความวิตกกังวลและซึ่งฟรอยด์พบว่า ดา วินชี มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homosexual) ทำให้ต้องเก็บกดและอดกลั้นมาตลอดชีวิต การเก็บกดทางเพศตั้งแต่ในวัยเด็กของเขาเกิดจากปมอีดีปัส (Oedipus Complex) ในช่วงวัย 3 – 5 ขวบ ที่ไม่สามารถพัฒนาเทียบบทบาทความเป็นชายจากบิดาได้จึงทำให้ดา วินชี ไม่สามารถก้าวข้ามปมนี้ได้เกิดการตราตรึงในใจเพราะประสบการณ์อบรมเลี้ยงดูของมารดาด้วยความรักและความโอนโยนทำให้เขาซึมซับลักษณะนิสัยความเป็นหญิงจากมารดาเป็นเหตุให้เขาต้องปรับตัวแบบทดแทนเพื่อสนองพลังผลักดันทางเพศที่เรียกว่า ลิบิโด (Libido) ซึ่งเขารู้ว่าพลังด้านนี้จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมจึงเป็นความกดดันที่กลายเป็นแรงขับให้แสดงออกมาในงานศิลปะตอบสนองความสุขในจิตไร้สำนึก บุคคลที่มีชื่อเสียงทางศิลปะและวิทยาศาสตร์มีความคิดสร้างสรรค์ด้วยพลัง

ผลักดันทางเพศที่เรียกว่า ลิบิโด อยู่ในตัวเกือบทุกคน (Ruwan, 2015: online cited from Freud, 1910)

ฟรอยด์ได้พิจารณาการเก็บกด (Repression) และการทดเทิด (Sublimation) ร่วมกันพบว่า การทดเทิดเป็นทางออกของการเก็บกดเพื่อแสดงออกในสิ่งที่ปรารถนาแต่ต้องให้สังคมยอมรับได้ และด้วยผลงานทางด้านศิลปะเองสามารถถือเป็นกลวิธีป้องกันของศิลปินเพราะเป็นการเติมเต็มความปรารถนาหรือความพึงพอใจในการจินตนาการของเขาโดยปฏิเสธความจริงหรือสิ่งที่ต้องห้ามผิดหลักศีลธรรม (Ken, 2009: 42)

สรุป

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์เชิงจิตวิเคราะห์นั้นเห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากความขัดแย้งระหว่างแรงขับทางเพศ ซึ่งถูกผลักดันออกมาโดยจิตไร้สำนึก (Unconscious) กับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในสังคม ดังนั้นเพื่อให้แรงขับทางเพศ (Sexual Drive) ได้เสนอออกมาในรูปแบบพฤติกรรมที่สังคมยอมรับได้จึงเปลี่ยนเป็นความคิดสร้างสรรค์ ฟรอยด์ (Freud) ยังให้ทรรศนะเพิ่มเติมว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะของความร่าเริง แจ่มใส ผ่อนคลาย อิสระหรือลักษณะของความเป็นเด็ก ซึ่งบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติเป็นไปตามสภาพที่แท้จริงไม่เสแสร้งหรือปรุงแต่งและมีความคิดแจ่มใส บริสุทธิ์ สนุกสนาน ไม่มีความยึดติดต่อสิ่งใดและไม่เคร่งเครียด

เอกสารอ้างอิง

- วิจิตพาณี เจริญขวัญ. (2552). ความเหมือนและความแตกต่างของทฤษฎีบุคลิกภาพของฟรอยด์และแอดเลอร์. วารสารคามคำแหง, (26)1, 61-80.
- ณรงค์ฤทธิ์สุริยะ. (2549). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ และทฤษฎีวิวัฒนิยมทางจิตของคาร์ล มาร์กซ. รายงานการศึกษาอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วนิช สุธารัตน์. (2547). ความคิดและความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2554). ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- James, F. B. and Rudolph, O.M. (1962). Narcissism. **Journal of the American Psychoanalytic Association**, 10, 593-605.
- Ken, G. (2009). Freud and Nietzsche on Sublimation. **The Journal of Nietzsche Studies**, 38, Autumn, 38-59.
- Ruwan, M. J. (2015) **Leonardo da Vinci's art in a psychoanalytic perspective**. [Online]. Available from : <http://www.srilankaguardian.org/2010/01/leonardo-da-vincis-art-in.html> [accessed 2016 May 25].

Silvano, A. (2007). **CREATIVITY : AN OVERVIEW**. [Online]. Available from : www.mohamedtaha.net [accessed 2014 May 25].

Wikipedia. (2017). **Leonardo da Vinci**. [Online]. Available from : https://en.wikipedia.org/wiki/Leonardo_da_Vinci [accessed 2017 May 25].